
8. "להפיח רוחנו אחרי עבודה חינוכית בכל ערב וערב"

טיול קבוצת גורדוניה משטניסלבוב, 1926

תנועת הנוער גורדוניה נוסדה בשנת 1925 בגליציה, במרחב העיר לבוב, שבו נוסדה עשור קודם לכן תנועת השומר הצעיר (פרק 6). בארכיון נשמר עלון של סניף התנועה בעיר שטניסלבוב, כיום העיר איוונו-פרנקיבסק שבמערב אוקראינה. אין אזכור של גיל המטיילים וגם לא של יעד הטיול. מתוך המסופר ניתן להבין שהם ביקרו בכפר שכן, במרחק של כשעה וחצי נסיעה בעגלות רתומות לבהמות. כלומר, כ-15 ק"מ ממקום מגוריהם. המקור נכתב בכתב יד בעברית. הכתב מעט משובש והתחביר לעתים לא מובן:

טיול חורפי

זה הטיול הראשון שעשינו ואפשר לא. כי בקיץ עשינו טיול לאחד הכפרים הסמוכים שעבדו בהם החלוצים אבל זה היה טיול עירוני לכמה שעות ואסור להכניס אותו בשם טיול. [...] כבר ביום שבת (הטיול היה ביום ראשון) דובר הרבה אודות הטיול. אחדים עשו הכנות בשבילם, אחדים עבדו בכדי להשיג רשותם מאת ההורים, אחדים דאגו לדברים אחרים. ככה שנשמע בחדר ההסתדרות [סניף התנועה] בכל פינה ופינה אודות הטיול.

בו ביום לפני הזמן הקצוב התאספו חברינו וחברותינו בחצר ובאולם ההסדרות וחיכו בקוצר רוח לבואם של העגלות, עגלות סתם לא אוטו ולא רכבות חורף, אלא עגלות חורף פשוטות להובלת משאות, כראוי לכבודנו [...] ובעזרת השם באיחור של שתי שעות באו שתי עגלות חורף לשמח אותנו קצת. כי עיקרו של הטיול היה לשמח קמעה את החברים והחברות, להפיח רוחנו אחרי עבודה פיזית יומיומית בחדר הכלוא של הסדנא, ואחרי עבודה רוחנית חינוכית בכל ערב וערב, וכמו שהאוויר רצוי בעד הבראת גופנו, כך [?] בחורף מועילה להתפתחות הגוף. עגלת חורף אחת לקחו להן החברות כי כידוע שונאות הן קרבת בחור ובפרט חבר, והעיקר האמנציפציה שלהן, אלו הן נצרכות לשמירת עזרת גבר.

אנחנו כמובן לא הפצרנו בהן ולא היינו עצובים. לקחנו מקום על העגלה השניה הרתומה לשני [?]. ככה נסענו חצי שעה. אחדים ייללו איזה ניגונים, אחדים התעמקו בתוך הטבע ופילספו, אחדים שוחחו וכו'. העגלה עשתה בכל פעם ריקודים כי הבורות הנמיכו והעלו בסרוגין את עגלת החורף וכאשר כך התחילו האנשים לחשוב לשיר או לשוחח, אז הפרעות האלה הפסיקו באמצע ולא נתנו מנוחה לנפשנו. אחרי נסיעה של עוד חצי שעה ראינו כבר את פסגת בית התפילה הנוצרי. וראינו גם את הגגות של הבתים הנמוכים של האיכרים. בכל רגע ורגע התקרבו אל העיר.

החברים אשר ידעו מבואנו (כי המה עזרו לנו הרבה בעשיית הטיול) יצאו במרחק של חצי קילומטר מטבור העיר לקבל את פנינו. [...] נכנסנו רגלי אל העירה וככה הלכנו עד חדר אגודתם. [...]

וכבר על המקום נפל [כך במקור] חבר אחד כעין הקדמה אודות תנועת נוער והאידיאות שלה. הקשיבו באוזניים פתוחות לכל השיחות ובפרט למסקנותיו של החבר השני מתוכנו. דברתי פרטי עם חברים וחברות, ונוכחתי שחלק גדול מהם רוצים לעלות ארצה ולעזור לבנין העם והארץ על יסודות הצדק והיושר. [...]

מהרנו אחרי ישיבה בדוחק וצרות למקום יותר גדול מתאים לריקודים ושירה. באולם עם כמה ספסלים שבורים בלתי מהוסק אפילו כי העששית הקטנה אינה מספיקה לאור בעד אולם כה גדול, אבל אין אנו מפונקים בדברים כאלה. פשטנו את האדרות והוסדר הריקוד [...] ראו שבלי יין ושכרות יכולים גם כן לשמוח ודווקא שמחה עצמית [...] כל החברים מהעיריה אשר דבר חדש אצלם הוא הריקוד הארצישראלי לא יכלו להשתומם איך יכולים כה הרבה לרקוד. קנאו בנו ובקשו שנהיה גם בדבר הזה למוריהם. כמעט חצי זמן הריקוד עבר בלימוד אותם. [...]

אחרי שעתיים של ריקוד או עוד יותר, עזבנו את אולם הריקוד, ישבנו על העגלות החורף ושבנו לעירנו. הקריאות להתראות ושלוש צלצלו באזני עוד באמצע הדרך.

[...] כל הנסיעה עברה בהיתול ובשירה. בדרך עכב אותנו גובה המס בדרישתו מס הכניסה העירה. הוכרחנו למלא אחרי דרישתו. כולנו נסענו ישר אל חדר ההסתדרות כי מוכרחים אנו להפרד בעת שובנו אל בית הורינו. ככה עבר עלינו טיול בתקופת טבת.¹

1 ארכיון יד טבנקין, 17/1-2-6, תיק: "גורדוניה פולין". בסלר דוד יוסף, "טיול חורפי", מחננו, עיתון גורדונואי שטניסלכוב, מרץ תרפ"ו. עמודים 6-5.

גורדוניה

התפתחותה של תנועת הנוער גורדוניה דומה לזו של תנועות האחרות: צעירים יהודים שהתקבצו יחד במטרה להגדיר לעצמם דרך חיים, במישור האישי והלאומי כאחד. הורתה של התנועה במפלגת פועלי ציון, הגלגול הראשון של תנועת העבודה, שנוסדה בשנת 1905 בפתח תקווה. אהרון דוד גורדון היה מנהיגה הרוחני של המפלגה ועיקריה היו: עבודה עברית בארץ ישראל מתוך תפיסה ביקורתית וריאליסטית של המציאות. היא התייחדה ממפלגות אחרות (מימין ומשמאל) בעמדות מתונות ופרגמטיות.²

בשנת 1920 התכנסו בפראג נציגים של הפועל הצעיר מארץ ישראל ומפלגות קרובות ביהדות אירופה, וייסדו את "מפלגת העבודה הציונית העולמית". בשנת 1922, בגיל 66, נפטר גורדון. בדרך טבעית בחרו התארגנויות הצעירים של המפלגה לקרוא לקבוצותיהם בשמו: "הסדרות צעירים על שם א. ד. גורדון", ובקיצור: גורדוניה.

רמת הארגון של התנועה הייתה נמוכה, וסניפים נוסדו וחדלו לפעול בהתאם לכוחות המקומיים. בשנת 1925 התארגנה קבוצת צעירים בעיר לבוב, בראשה עמד פנחס לוביאניקר (לימים פנחס לבון, שר ביטחון בממשלת ישראל). הוא היה אז בן 21, סטודנט למשפטים באוניברסיטה בלבוב, ועד מהרה היה למנהיג התנועה. תחת מנהיגותו הייתה גורדוניה יותר תנועת נוער לבירור רעיוני ופחות תנועה מפלגתית של נוער. על כך כתב לבון:

אין זה מתפקידה [של התנועה] לקבוע שיטה מדויקת וקבועה לתפיסת ההיסטוריה האנושית. היא זקוקה לקווי יסוד

2 יעקב מרגלית, גורדוניה בפולין, הוצאת ארכיון גורדוניה בחולדה, 1980. עמוד 11.

בשאלות החיים, וזאת היא בונה על מדע האדם, בדרגת התפתחותו ומסקנות ניסיונותיו.³

על פי דברים אלה ניתן להבין כי טיולים לא היו בתחילה בליבת הפעילות החינוכית בתנועה, ודאי לא כהיקף שראינו בהתארגנויות של הצופים והמשוטטים. הדבר מודגם היטב בתיאור הטיול לעיל, כאשר הכותב מסביר: "עיקרו של הטיול היה לשמח קמעה את החברים והחברות, להפיח רוחנו אחרי עבודה פיזית יומיומית בחדר הכלוא של הסדנא, ואחרי עבודה רוחנית חינוכית בכל ערב וערב". כלומר – הטיול נועד לשבור את שגרת הפעילות בתנועה, שכללה עבודה פיזית ועבודה חינוכית. הטיול נתפס כאירוע של שחרור ופורקן מהיומיום התנועתי.

האם זה טיול?

הטיול המתואר כאן מאפשר לנו לבחון את גבולותיו של המונח "טיול". טיול מוגדר במילון כמעבר ממקום למקום לשם הנאה, וחזרה לנקודת המוצא. בשפה היומיומית אנחנו משתמשים במונחים נוספים, ללא אבחנות ברורות: מסע, סיור או צעדה. אזכור התכלית – לשם הנאה – נועד להבדיל את הטיול ממהלכים אחרים של תנועה במרחב כגון מסע כיבוש, ציד, הגירה, משלחת מחקר או עלייה לרגל. "הנאה" אינה תכלית אחידה, שכן ניתן ליהנות מדברים שונים. הראינו בפרקים על הוואנדרפוגל והבלאוו־ייס שהם הבדילו בין טיול תיירותי, של עונג ומותרות, לבין שוטטות, כטיול בתנאי שדה. אלה נהנו ממותרות ואלה נהנו מתנאי השדה. מלבד הנאה, מקובל כיום להשתמש במונח טיול גם לפעילות

3 אלקנה מרגלית, תנועת הנוער גורדוניה – רעיון ואורח חיים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1986. עמוד 14.

קבוצת גורדוניה בטיול לזקופנה, פולין, 1933.
(צילום באדיבות ארכיון יד טבנקין)

במרחב שמטרותיה חינוכיות. עם זאת אנחנו משתמשים לעתים בהגדרה "טיול לימודי" או "סיור לימודי", כדי להבדיל טיולים אלה מטיולים שתכליתם היא רק הנאה, שעשוע והפגה.

כללו של דבר, המונח "טיול" הוא מעורפל למדי. אפשר שקוראים רבים לא יזהו את הדוגמה המובאת כאן כטיול. הקבוצה נסעה בעגלות לכפר שכן ונפגשה שם עם נוער מבני המקום. הם שוחחו, שרו ורקדו, ואחר כך חזרו לבתיהם. כיום נגדיר פעולה זאת כביקור, אירוח או מפגש.

עם זאת, נשים לב שהאירוע המתואר עומד היטב בהגדרה המילונית של טיול: תנועה במרחב לשם הנאה וחזרה לנקודת המוצא. זאת ועוד: הכותב עצמו מגדיר את האירוע כטיול, ואף מדגיש בשורות הראשונות שכמה חודשים קודם לכן הם עשו מהלך

דומה שהוא אינו מגדיר כטיול. ההבדל היחיד שניתן לזהות בין שני האירועים הוא מרחק הנסיעה ומשך זמן הפעילות. הראשון היה "טיול עירוני לכמה שעות" ולכן "אסור להכניס אותו בשם טיול". השני, המתואר בחיבור, כלל כשעה וחצי נסיעה לכל כיוון ויום מלא של פעילות, ולכן הוא מוגדר כטיול.

במהלך הדרך: "אחדים ייללו איזה ניגונים, אחדים התעמקו בתוך הטבע ופילספו, אחדים שוחחו וכו'". נראה כי אלה הן פעולות שכיחות של מטיילים גם כיום.

מתוך התיאור ניתן לזהות שתי מטרות נוספות לטיול: ראשית עצם המפגש החברתי. הדבר מוזכר באינטראקציה בין הבנים לבנות בקבוצה בשעת ההתארגנות לנסיעה, ובמיוחד בפעילות המשותפת עם בני הנוער ביישוב שבו ביקרו.

המטרה השנייה היא העיסוק בענייני התנועה. מי שארגן את הטיול פתח את המפגש בהרצאה "אודות תנועת נוער והאידיאות שלה". הכותב מספר שבנוסף לכך נערכו שיחות פרטיות עם בני המקום בו ביקרו, בנושאים אלה: "ונוכחתי שחלק גדול מהם רוצים לעלות ארצה ולעזור לבנין העם והארץ על יסודות הצדק והיושר". בפרק המסכם את הספר נחזור לעניין זה, ונראה כי השיחות על מהות התנועה מהוות מרכיב ייחודי בטיולי תנועות הנוער.